

УДК 378.091.2:785

ГОРБЕНКО Олена Борисівна –
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музично-теоретичних та інструментальних
дисциплін Центральноукраїнського державного
педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail: welena22@bk.ru

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ОРКЕСТРОВОМУ КЛАСІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти відповідно до Державної програми «Освіта», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст. та Законом України «Про вищу освіту» задекларовано комплекс концептуальних ідей і положень щодо впровадження інноваційних педагогічних технологій та підвищення рівня фахової підготовки майбутніх учителів. Тому актуальною стає проблема професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, здатних до професійної самореалізації, спроможних розкрити своїм вихованцям прекрасний світ мистецтва, залучити до глибокого пізнання художніх творів, сприяти їхньому творчому розвитку та саморозвитку.

Важливу роль у цьому процесі відіграють оркестрово-ансамблеві колективи, які збагачують учасників досвідом творчості, формують їхній внутрішній світ, розвивають художнє мислення, уяву, особистісні якості. Керівництво оркестрово-ансамблевим колективом є важливим структурним компонентом професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, який має бути висококваліфікованим учителем, керівником, організатором, вихователем, наставником.

У зв'язку з цим, перед вищими навчальними закладами постає важливе завдання щодо підготовки компетентних фахівців, спроможних здійснювати творчу діяльність в сучасних умовах розвитку мистецької і музично-педагогічної освіти, впроваджувати інноваційні форми і методи у навчально-виховний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні аспекти фахової підготовки майбутніх учителів висвітлені у психолого-педагогічній та науково-методичній літературі. Загальнопедагогічні засади професійної освіти майбутніх учителів висвітлюються у працях І. Беґа, І. Зязюна, І. Підласого, М. Фіцули, М. Ярмаченка та ін.; питання специфіки педагогічної діяльності вчителів розкриваються в дослідженнях С. Архангельського, В. Галузинського, В. Сластьоніна та ін.; проблеми професійної підготовки педагогів-музикантів та сучасної

теорії мистецької та музично-педагогічної освіти розглядаються у працях О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.; методичні аспекти підготовки майбутнього вчителя музики виокремлені в дослідженнях Л. Арчажникової, А. Козир, В. Муцмахера та ін.

Окремі дослідження присвячені проблематиці педагогічного керівництва музичними інструментальними колективами: вокально-інструментальним ансамблем (Б. Брилін, Н. Коваленко, М. Лисенко, І. Шевченко); народно-інструментальним ансамблем (А. Болгарський); дитячим духовим оркестровим колективом (О. Неженський, Я. Сверлюк та ін.); учнівським музичним колективом (Г. Бродський, І. Маринін, Л. Паньків, Т. Пляченко та ін.); народно-оркестровим колективом (Ю. Бай, Г. Бродський, П. Богонос, О. Ільченко та ін.); аматорським художнім колективом (О. Каргін, Н. Слободяник, М. Соколовський, Ф. Соломонік, В. Чабаний та ін.); самодіяльним естрадним оркестром і ансамблем (О. Большаков, В. Коновалов, В. Кузнецов та ін.).

Мета статті – розкрити зміст і сутність понять художньо-інтерпретаційні вміння та оркестрово-ансамблева діяльність; визначити умови формування інструментально-виконавської компетентності, професійного становлення й самовизначення майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі занять в оркестровому класі у студентів формується здатність до художньо-інтерпретаційної творчості як основної у музично-педагогічній діяльності майбутнього вчителя.

Сама природа музичного мистецтва відкриває великі можливості для творчості вчителя музики. Вона виявляється в процесі інтерпретації музичного твору на основі осягнення авторського задуму, ідеї, художнього образу та змісту. Тому майбутній вчитель музичного мистецтва має володіти художнім інтелектом і досвідом, культурною художнього сприйняття.

Саме у процесі оркестрово-ансамблевої діяльності створюються умови для

© Горбенко О. Б., 2017

практичного засвоєння студентами різних видів художньо-інтерпретаційної творчості у всій її різноманітності, багатоплановості та складності. Саме тут студенти усвідомлюють свій рівень сформованості музично-виконавської компетентності, виявляють критичне ставлення щодо готовності спілкування засобами різних видів інструментально-виконавської творчості з учнями.

Під час занять в оркестровому класі студенти аналізують та узагальнюють факти реальних педагогічних ситуацій, самостійно розв'язують творчі завдання, що забезпечують міжособистісні зв'язки, вчать створювати атмосферу взаєморозуміння й творчого діалогу через різні форми та види художньо-інтерпретаційної діяльності.

У процесі оркестрово-ансамблевої діяльності інтенсифікується процес професійного становлення й самовизначення майбутніх учителів музичного мистецтва, вдосконалюється музично-виконавська компетентність, створюються умови для формування активної педагогічної позиції.

Набутий у процесі оркестрово-ансамблевої підготовки художньо-інтерпретаційний досвід студенти активно впроваджують у навчально-виховний процес на уроках музики і у позакласній діяльності в загальноосвітній школі.

Оркестрово-ансамблеву компетентність студенти демонструють не тільки в процесі вивчення відповідного репертуару, а й у період педагогічної практики, в роботі з вокально-інструментальними, хоровими, оркестрово-ансамблевими колективами, в організації та проведенні різноманітних художньо-творчих проєктів: тематичні вечори, лекції-концерти, лекторії, студії, що уможливило залучити до художньо-виконавської творчості якомога більше учнів відповідного шкільного віку за їхніми інтересами й нахилами у творчий процес художнього спілкування.

Основою оркестрово-ансамблевої діяльності є художня інтерпретація музичних творів. Вирішенню проблем інтерпретації музичних творів сприяли сучасні дослідження з психології музичного сприймання (Є. Назайкінський) [6], фундаментальні дослідження в теорії інтерпретації (Є. Гуренко [5] та ін.), продуктивний розвиток музично-теоретичних досліджень розуміння музичного твору в світлі інтонаційної теорії (Б. Асаф'єв) [3]. Дослідження доводять, що інтерпретація є результатом складних процесів, які становлять собою систему взаємодійних елементів із специфічними функціями,

властивостями, структурою та змістом, що дозволяє висвітлити специфіку цього процесу [1; 2].

Теорія музикознавства визначає термін «інтерпретація» як художнє тлумачення музичного твору в процесі його виконання, зокрема як активний творчий процес, в якому воля композитора повинна стати власною волею інтерпретатора (С. Фейнберг), а сила інтерпретації вимірюється плідністю поєднання художнього і технічного, її цінністю і змістовністю (Л. Мазель). Виконавська інтерпретація, спираючись на відповідні знання та аналітичні вміння, передбачає розвинену художню інтуїцію і духовно-творчу рефлексію.

Поняття «інтерпретація» означає, насамперед, індивідуальне бачення предмета інтерпретації, особистісне до нього ставлення. У цьому контексті формування інтерпретації відбувається в свідомості інтерпретатора як ідеальне утворення у вигляді розуміння предмету інтерпретації, а вже потім реалізується, чи може бути реалізованим у виконанні або якісно іншій формі. Тобто, здійснення інтерпретації – це розуміння змістової сутності музичного твору та втілення розуміння у виконанні; індивідуально-образне тлумачення виконавцем об'єктивної композиторської інформації, що характеризується рисами ідеально-уявного бачення предмету трактування. Художня інтерпретація передбачає глибоке проникнення в зміст музичного твору, виявлення ціннісного ставлення до музики, відтворення набутого досвіду в усій його цілісності і є невід'ємним структурним компонентом досвіду, зокрема, виконавського, вміння, що зумовлюють здатність належно виконувати дії.

Структура виконавського процесу містить два основні елементи – формування задуму та звукового втілення. Відповідно він (виконавський процес) охоплює два основні види діяльності – осягнення художньо-змістової сутності музичного твору та матеріально-звукове втілення. Діяльність осягнення спрямована на відбір та осмислення художньої інформації, закладеної у музичному творі; діяльність втілення спрямована у протилежному напрямку – на добір адекватних засобів виразності та об'єктивацію ідеального уявлення образу твору в матеріально-звуковій формі. Отже, виконання є діяльністю, в якій реалізується розуміння музичного твору в матеріалізованій формі, структура якої становить дві основні підструктури – пошук художньо-доцільних засобів виконавської виразності та вирішення способів технічно-

досконалого втілення. Художньо-інтерпретаційні вміння, що відображають рівень образного сприймання виконавця, культури його почуттів, естетичних ідеалів і смаку, творчих якостей, виступають сутнісною характеристикою музичного виконання.

На *першому етапі* художньо-інтерпретаційного процесу важливим є формування таких художньо-інтерпретаційних умінь:

1) виокремлювати засоби музичної виразності, стежити за їхніми трансформативними змінами, вміння об'єднувати в цілісність, досліджувати внутрішні зв'язки;

2) диференціювати художні враження;

3) правильно знаходити композиційний центр як ключову категорію змістової сутності музичного твору.

Виокремлені художньо-інтерпретаційні вміння формуються на основі музично-виконавського досвіду, що забезпечує повноцінне чуттєве розуміння специфіки різноманітних виразних формул, які символізують певні історичні й національні культури.

Другий етап – аналіз і розуміння сутності музичного твору, – пов'язаний з переходом від перцепції музичної інформації до освоєння її виразно-сміслових значень. Тому на другому етапі важливо формувати такі художньо-інтерпретаційні вміння:

1) аналізувати засоби музичної виразності;

2) порівнювати конкретний музичний твір з іншими творами;

3) використовувати історичні, загальнохудожні знання, здійснювати інтегративні зв'язки, внаслідок чого відбувається розуміння соціально-людського змісту, що міститься в конкретних засобах музичної виразності й за допомогою яких відбувається розв'язання художніх проблем.

Цей етап характеризує прагнення виконавця якомога точніше зрозуміти об'єктивний художній текст, що закріплений в системній структурі засобів виразності музичного твору. На даному етапі відбувається складна аналітично-розумова діяльність виконавця-інтерпретатора, що надалі передбачає синтез, поєднання в єдину нерозривну єдність, художню цілісність виокремленні й осмисленні засобами аналізу, музичні побудови.

Подальше осягнення художнього образу передбачає співвідношення його змісту зі спрямуванням ціннісних орієнтацій виконавця, з його індивідуальним життєвим, художнім і виконавським досвідом.

Тому на *третьому етапі* художньо-інтерпретаційного процесу особливого значення набуває розвиток таких художньо-інтерпретаційних умінь:

1) особистісне освоєння художньої образності, емоційно-емпатійне «перевтілення»;

2) техніка художнього виконання;

3) сценічно-вольові якості.

На даному етапі, як найбільш відповідальному в художньо-інтерпретаційній діяльності, конкретизується й уточнюється виконавський задум, відбувається процес завершення створення продукту виконавської діяльності. Важливість цього етапу обумовлюється асоціативною природою музичних творів, що може свідчити про поліваріантність та різноманітність музичних інтерпретацій.

У художньо-інтерпретаційному процесі значну роль відіграє асоціативний комплекс, що утворюється з минулого досвіду особистості (життєві асоціації), досвіду особистісного спілкування з музичними творами (художні асоціації), а також з музично-виконавського досвіду (художні та міжхудожні), котрий визначає конкретизацію й розуміння художнього твору, ступінь оволодіння інтонаційно-образним змістом та активність організації художньо-інтерпретаційного процесу [4].

Суттєвого значення набувають «міжхудожні» асоціації, які породжуються структурою музичного твору і сприяють розширенню меж образних уявлень виконавця. Це дозволяє в процесі художньої інтерпретації (на етапі первинного проектування художнього образу) використовувати художні аналогії (порівнювати, співставляти або доповнювати певний художній іншими художніми образами інших мистецтв). Такі вміння інтерпретатора можуть свідчити про наявність у нього таких особистісних якостей як ерудованість, проникливість, допитливість, спостережливість, емпатійність, емоційність.

Виникнення різного роду асоціативних зв'язків впливає на розвиток когнітивно-розумової та емоційно-почуттєвої сфер, активізує особистісні якості виконавця (уяву, фантазію), сприяє «вживанню» в художній образ й опосередковано, по мірі необхідності трансформує і «Я» виконавця-інтерпретатора.

Художньо-інтерпретаційний процес передбачає високу міру творчої самостійності, неповторності предметно-асоціативного змісту суб'єктивного образу сприймання, нестереотипного розв'язання творчих завдань музично-виконавської

діяльності, оскільки суб'єкт художньої взаємодії сам конструє мистецький твір, доповнює його зміст своєю творчою уявою, фантазією, асоціаціями.

Під час занять в оркестровому класі у студентів формується художньо-педагогічний досвід, який виявляється в уміннях методично правильно та цікаво проводити уроки музичного мистецтва та позакласну роботу; художньо-образно виконувати музичні твори; здійснювати художньо-інтерпретаційний аналіз; використовувати метод художніх аналогій (порівняння, доповнення, зіставлення).

Провідну роль у процесі оркестрово-ансамблевої діяльності відіграє розвинена уява виконавця, що ґрунтується на емоційно-почуттєвих процесах. Досліджуючи проблеми сутності уяви, психологи одним із механізмів її виникнення називають емпатію як своєрідний різновид уяви, оскільки в процесі емпатійного сприймання людина «переносить» себе до думок, почуттів і дій іншого та структурує власне сприймання за цим зразком. «Я» нібито поділяється на реальне «Я» і уявне «Я». Це уявне «Я» і є творчим компонентом. Емпатія, як у процесі слухацького сприймання, так і в процесі власного творення передбачає тісну взаємодію когнітивно-розумових, емоційно-почуттєвих і художньо-творчих актів, характеризується багатством асоціативно-образних уявлень, вміннями суб'єкта художнього творення-інтерпретації осмислювати організацію художнього матеріалу, розуміти виразний сенс художньої інтонації і є генералізованою професійно значущою особистісною якістю майбутнього вчителя музичного мистецтва [7; 8].

Вже на початковому етапі вивчення музичного твору в свідомості студента формуються загальні уявлення про темп, динаміку, елементи фразування, кульмінації твору в цілому та його окремих частин. Осягнення художнього змісту, інтонаційно-виражальних функцій кожного елемента музичного твору сприяє повноцінному розкриттю художнього образу, його розумінню і відтворенню.

У процесі емоційно-змістового аналізу музичного твору студент розвиває вміння аналізувати форму та тематичний матеріал твору; вміння виявляти гармонічну та поліфонічну структури; вміння розуміти художньо-образний зміст твору.

Такий підхід до вивчення музичного твору в подальшій педагогічній роботі допоможе майбутньому вчителю музичного мистецтва активно залучати учнів до оркестрово-ансамблевої діяльності;

мобілізувати творчі здібності; виявляти художньо-творчий потенціал; формувати художнє сприйняття своїх вихованців.

Володіння технікою гри на музичному інструменті є одним із найважливіших завдань підготовки вчителя-музиканта. Музикант, який не володіє технікою та інтонаційно-виражальними засобами не здатний адекватно інтерпретувати художній зміст музичного твору, донести його до слухача.

У роботі над твором необхідно знати біографію та відомості про автора музичного твору; знати епоху, в яку жив і творив композитор: визначати ідею та зміст твору, його художні особливості; знати фольклор своєї країни, особливості народних інструментів; вміти здійснити музично-теоретичний аналіз, в процесі якого визначається форма, ладотональний план, характер мелодії, метроритмічна структура, гармонія, фактура викладання, тембро-динамічний план тощо.

Характер і рівень вимог залежить насамперед від підготовленості оркестрантів. Чим вище організація колективу, тим більші вимоги до виконання, дисципліни і навпаки. Якщо керівник методично правильно веде заняття, ретельно до них готується, то й вимоги дають потрібний результат. Педагогічні принципи музично-виконавського навчання в оркестрі засновані на єдності художнього та технічного розвитку, при цьому техніка музичного виконання розглядається як засіб втілення художнього образу та музичного змісту. Тому під час навчання в оркестровому класі студенти не тільки вдосконалюють художньо-виконавську техніку, а й вміння осмислювати й осягати художньо-образний зміст твору, надавати адекватну оцінку і самооцінку.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Участь в оркестрі сприяє розвитку таких особистісних якостей як колективізм, взаємодопомога, взаєморозуміння, здатність до емпатії, емоційна проникливість. Крім цього, оркестрова діяльність формує художнє сприйняття, розвиває музичні здібності, інструментально-оркестрові навички, здатність «вслухатися» в оркестрові партії, цілісно охоплювати звучання оркестру як єдиного «живого інструменту».

Отже, у діяльності оркестру можна умовно виокремити основні тези:

а) оркестрова діяльність поглиблює знання, формує художню культуру майбутнього вчителя;

б) оркестрова діяльність сприяє розвитку

творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва;

в) оркестрова діяльність формує і розвиває особистісні якості майбутнього вчителя.

Оркестрова підготовка майбутніх фахівців має здійснюватись у різних видах музично-виконавської діяльності на основі синтезу розумово-мисленневих, емоційно-вольових якостей особистості, спрямованих на оволодіння професійними знаннями, набуття відповідних умінь та навичок, що сприятимуть розвитку у студентів професійно особистісних якостей вчителя, керівника, артиста-виконавця, диригента.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев А. Д. Интерпретация музыкальных произведений (на основе анализа искусства выдающихся пианистов XX века) / А. Д. Алексеев. – М.: Музгиз, 1984. – С. 3–84.
2. Алексеев А. Д. Творчество музыканта-исполнителя / А. Д. Алексеев. – М.: Музыка, 1991. – 102 с.
3. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс / Б. В. Асафьев. – Л.: Музыка, 1971. – 376 с.
4. Бех И. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
5. Гуренко Е. Г. Проблемы художественной интерпретации: философский анализ / Е. Г. Гуренко. – Новосибирск: Наука, 1982. – 256 с.
6. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – М.: Музыка, 1972. – 383 с.
7. Основи викладання мистецьких дисциплін: навч. посіб. / За ред. О. П. Рудницької. – К.: Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 1998. – 183 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика мистецьких дисциплін: [навч. посіб.] / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

REFERENCES

1. Alekseev, A. D. (1984). *Interpretatsiya muzykalnykh proizvedeniy (na osnove analiza iskusstva vyidayuschihsvya pianistov XX veka)*. [Interpretation of musical compositions (based on

analysis of art outstanding pianists of XX century)]. Moscow: Muzygz.

2. Alekseev, A. D. (1991). *Tvorchestvo muzykanta-ispolnitelya*. [Creativity of musician-performer]. Moscow: Muzyka.

3. Asafev, B. V. (1971). *Muzykalnaya forma kak protsess*. [Musical form as a process]. Muzyka.

4. Bekh, I. D. (2012). *Osobistist u prostori duhovnoho rozvitku: navchalnyy posibnik*. [Personality in the space of spiritual development: a tutorial]. Kiyiv: Akademvydav.

5. Gurenko, E. G. (1982). *Problemyi hudozhestvennoy interpretatsii: filosofskiy analiz*. [Problems of art interpretation: philosophical analysis]. Novosibirsk: Nauka.

6. Nazaikinsky, E. V. (1972). *O psihologii muzykalnogo vospriyatiya*. [About psychology of musical perception]. Moscow: Muzyka.

7. *Osnovi vkladannya mistetskih distsiplin: navch. posib. Za red. O. P. Rudnitskoyi. (1998)*. [Fundamentals of teaching of arts disciplines: a tutorial]. Kiyiv: Institut pedagogiki i psihologiyi prof. osviti APN Ukrayini.

8. Padalka, G. M. (2008). *Pedagogika mistetstva: teoriya i metodika mistetskih distsiplin: [navch. posib.]*. [Pedagogy of art: theory and methodology of artistic disciplines: [a tutorial]]. Kiyiv: Osvita Ukrayiny.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОРБЕНКО Олена Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: формування виконавсько-інструментальної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HORBENKO Helen Borysivna – Ph.D., Assistant Professor of music-theoretical and instrumental subjects of Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko. State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the formation of instrumental and performing competence of future teachers of music art.

Дата надходження рукопису 22. 04. 2017 р.